

Sărmanul Dionis

Mihai Eminescu

Meritele lui Eminescu nu se înscriu doar în sfera creației poetice, ci și în aceea a prozei. El este cel care inaugurează la noi proza filozofică și fantastică (*Sărmanul Dionis*, *Umbra mea*, *Avatarii faraonului Tla*), este creatorul basmului cult (*Făt-frumos din lacrimă*) și al poeziei de inspirație socială (romanul *Geniu pustiu*). Proza erotică este și ea reprezentată prin *Cezara* și *La aniversară*.

În ce privește nuvela, mergând pe drumul deschis cu succes de Costache Negruzzi (*Alexandru Lăpușneanul*) și continuat apoi de Slavici, Eminescu creează nuvela *Sărmanul Dionis*, cea mai reprezentativă pentru proza sa, pe care o citește la cenaclul Junimea în septembrie 1872 și care, deși fusese primită cu reticență, va fi publicată în *Convorbiri Literare* la sfârșitul lui 1872 și începutul lui 1873.

Sărmanul Dionis, în care se face simțită reflectarea subiectivă asupra lumii, reunește o serie de teme tipic romantice existente și în literatura universală: natura, iubirea (indisolubil legate la Eminescu), precum și condiția omului de geniu. De fapt, epitetul *sărman* din titlu se referă tocmai la acest fapt; simbolizează eșecul încercării lui Dionis (Dan) și nu viața mizeră pe care o duce eroul.

Dionis este un tânăr copist, care, deși se trage dintr-o familie de aristocrați, are o situație materială precară. Este crescut de mama sa cu prețul unor mari sacrificii.

În nuvelă, unde filosofia se îmbină cu literatura (prima devine pretext pentru cea de-a doua), Dionis, înzestrat cu o capacitate de înțelegere ieșită din comun, apare ca un om cu vădite înclinații spre meditația filozofică. Și, pentru că speculațiile nu îi sunt suficiente, apelează și la învățăturile lui Ruben, la cartea de astrologie împrumutată de la Riven. Astfel, într-o seară ploioasă și rece se cufundă în descifrarea aceste cărți, dar la un moment dat lumânarea se consumă, iar el continuă să citească la lumina lunii. Acum vede chipul îngeresc al unei fete la fereastra casei vecine, care va dispărea curând în întuneric.

Pentru a putea descifra cartea, Dionis se întoarce în timp, pe vremea lui Alexandru cel Bun, sub chipul călugărului Dan, elevul dascălului Ruben. De altfel, spațiul și timpul sunt coordonate fundamentale ale nuvelei.

La îndemnul umbrei sale, Dan (Dionis) purcede la o călătorie cosmică în lună alături de iubita sa, Maria, fiica spătarului Mesteacăn. Spațiul selenar satisface exigențele eroului, dar, pentru că și aici fericirea este relativă datorită triumphiului în care se află ochiul de foc și proverbul scris într-o arabă străveche, Dan încearcă să dezlege această enigmă; îndrăznește chiar să se considere părintele Universului, însuși Dumnezeu (*Oare fără să știu nu sunt eu însuși Dumne...*), fapt care îi aduce prăbușirea, întoarcerea la condiția telurică.

Trezindu-se, Dionis își dă seama că, de fapt, adormise într-o grădină. După ce se deșteaptă din nou vede la fereastra casei de vizavi o fată ce corespunde celei din vis. Îi trimite o scrisoare în care își mărturisește pasiunea pentru ea, apoi se îmbolnăvește. Este îngrijit de tutorele Mariei, după care se căsătorește cu aceasta, căsătoria fiind văzută ca o împlinire a unei iubiri, a unei existențe umane.

De fapt, Dionis, căruia i se răpesc tabloul și cartea pentru a fi împiedicat să mai aibă o nouă experiență, este un om de geniu care aspiră spre absolut, însă, având revelația imposibilității de a atinge acest absolut, el trăiește o adevărată dramă.

Nuvela se structurează pe ideea îndrăznelii de a cunoaște.

Călătoria siderală a personajului excepțional, care acționează în împrejurări excepționale (aceste împrejurări constituind substanța lirică a nuvelei), este o încercare de a-și depăși condiția. Din Lună, Dan (Dionis) vede pământul ca pe un bulgăre negru și neînsemnat, imperiile sunt niște “fărămăturae”, iar oamenii niște vietăți minuscule în comparație cu imensitatea Universului, această idee fiind prezentă și în *Scrisoarea I*: “Muști de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul”. Pe această planetă, Pământ, o meschinărie, martoră a unor lungi șiruri de crime, Dionis (Dan) se răzbună, transformând-o într-un mărgăritar albastru pentru salba iubitei.

Personaj romantic, Dionis, care își duce existența într-o cameră cu pereții umezi și plini de mucegai, este nevoit să accepte realitatea potrivit căreia își poate atinge idealul doar parțial și aceasta numai prin iubire, care în plan terestru înseamnă creație.

Portretul său fizic se încadrează în tiparele romantice: este de o frumusețe demonică, cu părul negru, *prelung, care curge în vițe pe spate; ochii îi sunt de o adâncime tulburătoare, iar fața copilăroasă poartă în același timp amprenta maturității.*

Pe Maria, făptură angelică, serafică, o caracterizează direct și foarte plastic: *un înger blond ca o lacrimă de aur, mlădioasă ca un crin de ceară.* Ruben este și el de o *frumusețe antică.*

În ce privește arta narativă, în cazul nuvelei *Sărmanul Dionis* suntem puși în fața unei narațiuni fantastice în care întâmplările nu sunt cele ale unei realități imediate, ci ale unei realități care se opune celei adevărate. Ca exemple de întâmplări fantastice putem da călătoria astrală efectuată în vis; cele trei ipostaze ale lui Dionis: Dionis – Dan – Zoroastru și cele ale lui Ruben: dascălul Ruben – diavolul – anticarul Riven; transformarea Terrei într-un mărgăritar.

Dar în strânsă legătură cu narațiunea fantastică se află descrierea, care ocupă în nuvelă un loc important. Încă de la începutul acesteia se realizează plasarea într-un cadru romantic prin descrierea străzilor noroioase, a cafenelelor mizere, a atmosferei sumbre în general. Apoi Eminescu descrie universul pe care Dan – Dionis și l-a creat pe Lună: *a pus trei luni și doi sori în adâncimea albastră a cerului, din șirurile de munți și-a făcut un castel...*

Referindu-se la stilul pe care îl îmbracă ideile exprimate în nuvelă, observăm că este solemn, arhaismele și neologismele având valoare gnostică.

Mihai Eminescu a contribuit la dezvoltarea și modernizarea poeziei și a prozei românești, el fiind cel care a inaugurat nuvela fantastică pe care aveau să o continue cu strălucire Mircea Eliade, Vasile Voiculescu, Cezar Petrescu și alții.